

ІСТОРИЧНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПІДСТАВ ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Проведено системний аналіз правових норм Цивільного кодексу УРСР 1922 р., Цивільного кодексу УРСР 1963 р. та Цивільного кодексу України 2003 р., що передбачають підстави припинення права власності. Розглянуто окремі підстави припинення права власності за Цивільним кодексом України 2003 р., що стали новелами по відношенню до ЦК УРСР 1963 р.

Ключові слова: історичний аналіз підстав припинення права власності, підстава припинення права власності, характеристика підстав припинення права власності, розвиток підстав припинення права власності.

Становлення України як незалежної, правової та демократичної держави зумовлює необхідність перегляду та вдосконалення її нормативно-правових актів. З огляду на це уявляється актуальним проведення історично-правового аналізу підстав припинення права власності в Україні, що надасть можливість визначити напрямки їх розвитку та регулювання для подальшого вдосконалення цивільного законодавства в аспекті інституту власності.

Проблеми права власності в Україні розглядали у своїх працях такі вчені, як М. Галянтич, Ю. Космін, І. П. Третьякова, О. Аврамова, О. В. Дзера, Д. А. Солтанов, Н. С. Кузнецова та ін.

Метою даної статті є аналіз підстав припинення права власності в цивільному законодавстві України, зокрема в Цивільному кодексі УСРР 1922 р. [8], Цивільному кодексі УРСР 1963 р. [13] та чинному Цивільному кодексі 2003 р. [12].

Цивільний кодекс Української РСР (надалі – ЦК УРСР 1922 р.) – кодифікований законодавчий акт у галузі цивільного права, який регулював майнові й пов'язані з ними особисті немайнові відносини між громадянами та юридичними особами. Він базувався на ЦК РРФСР 1922 р. і був затверджений

ВУЦВК 16.12.1922 р. (з чинністю від 01.02.1923 р.). Підготовка проекту ЦК УРСР 1922 р. відбувалася в умовах і на засадах, загальних для більшості тодішніх радянських республік. Тому природно, що вказівки і зауваження В. І. Леніна стосовно ЦК РРФСР слугували орієнтиром для розробників проекту ЦК УРСР.

Принципово важливим було положення про зосередження в руках Радянської держави основних знарядь і засобів виробництва, встановлення жорсткого державного контролю над торговим обігом тощо, зрештою – відмова від основних принципів приватного права. Характерними з цього приводу є зауваження Леніна на адресу Народного комісаріату юстиції РРФСР. Зокрема він підкреслював: «Ми нічого «приватного» не визнаємо, для нас все у галузі господарства є публічно-правовим, а не приватним. Звідси – розширити застосування державного втручання у «приватно-правові відносини», розширити право держави скасовувати «приватні» договори, застосовувати не «цивільні правовідносини», а нашу революційну правосвідомість».

Автори проекту ЦК до цих вказівок прислухалися, однак часи одностайного схвалення ще не настали. Раднарком, усупереч пропозиціям Леніна, виключив з проекту ЦК згадку про право держави втручатися у приватно-правові відносини. Проте врешті-решт вказівку було виконано. ЦК РРФСР, прийнятий 31.10.1922 р., набрав чинності 01.01.1923 р. Він слугував зразком для ЦК УРСР, який обговорювався і був прийнятий приблизно на місяць пізніше (затверджений 16.12.1922 р., набрав чинності 01.02.1923 р.).

ЦК УРСР 1922 р. був схожий на ЦК РРФСР не тільки за ідеологічною й методологічною основою, а й за структурою і змістом. Як той, так і інший складаються з однакових розділів: Загальна частина; Речове право; Зобов'язальне право; Спадкове право. Кількість статей також практично однакова: 435 статей у ЦК УРСР, 436 – у ЦК РРФСР. Не відрізнялася структура розділів та їх найменування.

Об'єктом цивільних прав могло бути лише майно, не вилучене з цивільного обігу (ст. 20). При цьому перелік вилученого з обігу майна був

досить значним. До нього, зокрема, належали: промислові, транспортні та інші підприємства в цілому; обладнання промислових підприємств, рухомий склад залізниць, морські та річкові судна, літальні апарати; комунальні споруди; будівлі тощо (ст. 22). Значну увагу приділено регламентації угод, які визначалися як дія, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних правовідносин (ст. 26). Угоди могли бути односторонніми або взаємними (договори). Кодекс детально регламентував умови укладення, форму угод та наслідки визнання їх недійсними.

Розділ «Речове право» містив норми, присвячені праву власності, праву забудови і заставі. У ст. 52 йшлося про власність: державну (націоналізовану та муніципалізовану), кооперативну, приватну. Відповідно до ст. 54 предметом приватної власності могло бути будь-яке майно, не вилучене з приватного обігу. Положення загалом досить демократичне. Проте обмеження, встановлені статтями 22, 24 ЦК, разом з нормами статей 55-56, позбавляють підприємця можливості здійснювати будь-яку помітну діяльність, засновану на його ініціативі, заповзятливості та власній волі. Іншими словами, право приватної власності настільки звужене, що, врешті-решт, його можна вважати існуючим лише як виняток. Для захисту права власності передбачався віндикаційний позов (статті 59-60). Існувала також вимога щодо усунення будь-яких порушень права власності, навіть не пов'язаних із позбавленням володіння. При цьому передбачався істотний виняток із загального правила: колишні власники, майно яких експропрійоване на підставі революційного права або взагалі перейшло у володіння трудящих до 24.08.1922 р., не мали права вимагати його повернення (примітка до ст. 59). Таким чином, незалежно від наявності «правових» підстав позбавлення майна у перші роки радянської влади колишні власники не мали реальної можливості його повернути. Натомість, для захисту права державної власності застосовувалася нічим не обмежена віндикація (ст. 60).

Цікаво, що така віндикація (для обмеженого кола суб'єктів) обґрунтовувалася сентенцією знехтуваного римського права – «де я (власник) знаходжу свою річ, там я її віндицирую (відбираю)» (С. Н. Ландкоф) [4, с. 77].

Цивільний кодекс УРСР 1963 р. (надалі – ЦК 1963 р.) був прийнятий 18.07.1963 р. та набрав чинності 01.01.1964 р., дещо по іншому регулював майнові й пов’язані з ними особисті немайнові відносини між громадянами та юридичними особами.

Перед тим, як надати історичну характеристику цього Кодексу, необхідно зробити застереження. Справа в тому, що він зберігав чинність до 01.01.2004 р. Оскільки його положення детально викладені у будь-якому підручнику з цивільного права України, виданому до останнього часу і доступному пересічному читачеві, зупинімося лише на характеристиці змісту і структури, а також динаміці окремих принципових положень, які стосуються права власності та його припинення.

ЦК 1963 р. складався з преамбули і восьми розділів, що містили 572 статті. Найменування розділів: I – Загальні положення; II – Право власності; III – Зобов’язальне право; IV – Авторське право; V – Право на відкриття; VI – Право на винахід, корисну модель, промисловий зразок, знак для товарів і послуг, раціоналізаторську пропозицію; VII – Спадкове право; VIII – Правоздатність іноземних громадян та осіб без громадянства. Застосування цивільних законів іноземних держав, міжнародних договорів. Якщо вести мову про найхарактерніші ознаки, що відрізняють цей Кодекс від ЦК УРСР 1922 р., то насамперед слід назвати такі:

1) за своєю структурою ЦК 1963 р. помітно відійшов від пандектної системи. У ньому немає норм, що регулюють сімейні відносини, але передбачені розділи, присвячені авторському і винахідницькому праву;

2) розділ II називається «Право власності», а не «Речове право», як було раніше. Це відображає тенденцію до скорочення числа речових прав. Серед видів власності не згадується приватна власність;

3) значно розширений перелік зобов’язань. Зокрема, з’явилися розділи про постачання, контрактацію, позику, підряд на капітальне будівництво, розрахункові і кредитні відносини, довічне утримання, рятування соціалістичного майна тощо;

4) відбувся перерозподіл матеріалу всередині розділів і між ними. Так, норми про довіреність із зобов'язального права перенесені в розділ «Загальні положення», порука з договірних зобов'язань потрапила у гл. 16, присвячену забезпеченню виконання зобов'язань. Туди ж перенесені норми про заставу, що містилися серед речових прав;

5) оновлені, відредаговані і взаємоузгоджені положення низки статей ЦК 1963 р. Крім того, вони, очевидно, за прикладом Німецького цивільного кодексу отримали найменування, які треба враховувати при тлумаченні відповідної норми.

У ЦК 1963 р. нарівні з лібералізацією деяких норм (наприклад, частковим закріпленням у ст. 4 принципу, відомого ще римському праву, – «дозволено все, що не заборонено законом» – посилені засоби обмеження ініціативи і самостійності учасників цивільних правовідносин. Так, ст. 5 ЦК 1963 р. жорсткіше визначала наслідки зловживання правом, передбачаючи, що цивільні права охороняються законом, за винятком випадків, коли вони «здійснюються в суперечності з призначенням цих прав у соціалістичному суспільстві в період будівництва комунізму». При цьому від фізичних осіб і організацій вимагалось не лише дотримання законів, а й повага до «правил соціалістичного співжиття і моральних принципів суспільства, що будує комунізм».

Істотною новелою у сфері захисту цивільних прав була ст. 7, що передбачала можливість цивільно-правового захисту честі й гідності фізичних осіб та організацій.

Суб'єктами цивільних правовідносин Кодекс визнає фізичних осіб і організації (юридичні особи). Держава спеціально не згадується як суб'єкт цивільно-правових відносин, але такий її статус впливає зі змісту окремих норм (наприклад, про право власності, про спадкування тощо). Кодекс не містить норм, спеціально присвячених визначенню об'єктів права. Вони частково містяться в окремих главах розділу «Право власності». Проте у «Загальних положеннях» значна увага приділена угодам (правочинам). Детальніше регламентована форма правочинів, а також підстави й наслідки

визнання угод недійсними.

Розділ «Право власності» був характерний для «законодавства країни, що побудувала соціалізм і перейшла до поступового будівництва комуністичного суспільства». По-перше, право власності було закріплене як єдине офіційно визнане речове право. Хоча в юридичній літературі була висловлена точка зору про те, що до речових прав належить також право оперативного управління, помітного поширення вона не набула [2]. Можливо тому, що співвідношення власності та «оперативного управління» має швидше адміністративний, ніж цивільно-правовий характер.

По-друге, у зв'язку з ліквідацією приватної власності, зміною економічного ладу, прийняттям Конституції СРСР змінилася класифікація форм власності. ЦК 1963 р. виходив з існування соціалістичної власності та особистої власності фізичних осіб на майно, призначене для задоволення їх матеріальних і культурних потреб (статті 87-88).

Детальніше, ніж раніше, були врегульовані питання, пов'язані зі здійсненням права спільної власності. Передбачено, що спільна власність може бути частковою (із заздалегідь визначеними частками) і сумісною (без попереднього визначення часток, котрі, однак, припускаються однаковими).

Вперше було запропоновано законодавцем виділити гл. 12 ЦК 1963 р, яка була присвячена регулюванню виникнення і припинення права власності, моменту його виникнення, розподілу ризику випадкової загибелі тощо. Для захисту права власності було передбачено насамперед віндикаційний позов. Привілеї держави з віндикації її майна доповнені аналогічними привілеями для колгоспів, інших кооперативних і громадських організацій (ст. 146). На відміну від ЦК УРСР 1922 р., де вина не фігурувала як умова відповідальності за порушення зобов'язань, ст. 209 ЦК 1963 р. встановила: особа, яка не виконала зобов'язання або виконала його неналежним чином, несе майнову відповідальність лише за наявності вини (умислу або необережності), крім випадків, передбачених законом чи договором. Таким чином, закріплений принцип відповідальності «за вину з винятками».

Серед новел спадкового права (розд. VII) варто згадати: встановлення черг спадкування за законом з рівністю часток спадкоємців однієї черги (статті 529-530); визначення порядку спадкування непрацездатними утриманцями, усиновленими і усиновителями (статті 531-532); розширення права розпоряджання майном шляхом заповіту з обмеженням його лише правом на обов'язкову частку (ст. 535). Передбачено, що заповіт має бути посвідчений нотаріально, однак при цьому значно розширене коло випадків, коли прості письмові заповіти можуть бути прирівняні до нотаріально посвідчених (ст. 542). Серед заповідальних розпоряджень названі заповідальний відказ (легат) – ст. 538, підпризначення спадкоємця (спадкова субституція) — ст. 536, покладення на спадкоємця виконання дій для загальнокорисної мети – ст. 540, покладення на спадкоємця обов'язку надання іншій особі права довічного користування будинком – ст. 539.

Діючий Цивільний кодекс України 2003 р. став дещо новим явищем у цивільному законодавстві України, який відповідає демократичному розвитку цивільного законодавства. ЦК України набагато краще та детальніше регулює майнові й пов'язані з ними особисті немайнові відносини між громадянами та юридичними особами з огляду на ринкову економіку та розвиток права приватної власності.

Так, ЦК України 2003 р. створювався на конституційних засадах та принципах, де найвищою соціальною цінністю є людина, її життя, честь і гідність, недоторканість та безпека, на відміну від ЦК УРСР 1922 р. та ЦК 1963 р., де перевага надавалася державі, для побудови комуністичного ладу, що більш схоже на імперативний метод регулювання цивільно-правових відносин, який базується на підпорядкуванні та підкоренні, а не диспозитивний, який притаманний цивільним правовідносинам.

У ЦК України 2003 р. багато положень, які стосуються права власності та підстав припинення права власності, були запозичені та перероблені з ЦК 1963 р., але слід вказати, що були закріплені нові норми, щодо регулювання правових відносин власності. Наприклад, у ч. 1 ст. 346 ЦК України передбачено

підстави припинення права власності.

Однією з підстав припинення права власності, закріпленою в ЦК України, є відчуження власником свого майна.

Дійсно відчуження власником свого майна є підставою припинення права власності, де власник майна шляхом свого волевиявлення реалізує свою правомочність по розпорядженню. Як правило, волевиявлення власника по відчуженню речі відповідає волі іншої сторони, яка набуває право власності на цю річ (набувач).

Таким чином, значну частину підстави припинення права власності у відчуженні власником свого майна займає цивільно-правовий договір.

Відчуження права власності на майно за договором може бути як оплатним, так і безоплатним. Може також відбуватись за волею так і проти волі власника. У випадках визначених законом можливості нехтування волею власника при відчуженні його майна, законодавець вживає термін «викуп», який застосовується як спосіб примусового відчуження належних йому речей. Оскільки договір є похідним способом припинення права власності на річ, то логічно було б вказати, що до набувача речі переходять, не тільки права, а й обов'язки на цю річ.

Наступна підстава припинення права власності – це відмова власника від права власності, яка раніше не передбачалася на рівні закону, як підстава припинення цього права. Разом із тим ця підстава є необхідною для реалізації власником правомочності розпорядження, стосовно речі, в якій він більше не заінтересований.

При з'ясуванні факту відмови власника від права власності на річ слід враховувати наступне. По-перше, однозначність у розумінні того, що від речі власник відмовився, а не загубив її. По-друге, стан речей, тобто обставини, за яких її виявлено, мають свідчити про те, що власник добровільно позбавився своєї речі.

Такий юридичний факт припинення права власності на майно можливий лише по відношенню до фізичних або юридичних осіб, якщо тільки відмова від

права власності на річ не порушує права останніх. Що ж стосується держави, АР Крим та територіальних громад, то вони цим правом скористатися не можуть, оскільки така відмова не передбачена законодавством.

Наступною підставою припинення права власності є знищення майна. Законодавець вперше закріпив даний спосіб припинення права власності, специфіка правового регулювання якого полягає в тому, що на відміну від припинення права власності особи на майно, яке не може їй належати, норми якої регулюють загибель речі, то дане положення регулює питання, які виникають у зв'язку з фізичною загибеллю речі. Якщо при вилученні речі з цивільного обороту право власності на нього припиняється без знищення предмета, то при знищенні майна право власності припиняється у зв'язку з тим, що зникає сам об'єкт даного права. Знищення майна характеризується і тим, що припинення права власності відбувається без виникнення його в іншій особі.

Одним з найпоширеніших способів припинення права власності на річ є її споживання. Відповідно до ч. 1 ст. 185 ЦК України споживною є річ, яка внаслідок одноразового її використання знищується або припиняє існувати в первісному вигляді (наприклад, продукти харчування, паливо).

Крім випадків споживання речі її власником, припинення права власності на неї може відбуватися й тоді, коли власник знищує її добровільно будь-яким доцільним на його розсуд способом (наприклад, утилізація) або вона підлягає знищенню за обов'язковим для виконання власником приписом компетентного державного органу. (наприклад, забій хворих тварин за розпорядженням органів ветеринарного нагляду з метою запобігання поширенню епізоотій). Так, згідно з частинами 7 і 8 ст. 35 Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР харчовий продукт, який непридатний для споживання людиною, становить безпосередню загрозу (високий ризик) для здоров'я людини, підлягає негайному вилученню власником та утилізації або знищенню під контролем інспектора ветеринарної медицини відповідно до законодавства. У разі якщо

власник непридатного харчового продукту відмовляється знищити такий харчовий продукт добровільно, державний інспектор ветеринарної медицини звертається до відповідного суду із заявою про прийняття рішення щодо такого знищення.

Вказане правило стосується випадків знищення майна на підставі прямих приписів закону або правомірної поведінки третіх осіб, тобто в даному разі мається на увазі, що ця дія відбулась за відсутності провini (вини), тобто в силу випадкових подій (зокрема, дії обставин непереборної сили), за результати яких ніхто не несе цивільно-правової відповідальності. У даному випадку ризик випадкової загибелі речі, а також відповідальність за шкоду, заподіяну іншим особам внаслідок конструктивних, технологічних чи то інших шкідливих властивостей речі, покладаються на самого власника. Якщо ж річ була знищена з вини інших осіб, майнова відповідальність їх перед власником регулюється на підставі норм інших інститутів ЦК України (страхування, зобов'язання з відшкодування шкоди та ін.).

Одним з юридичних фактів, що веде до припинення права власності, закріплює ст. 352 ЦК України. Відповідно до положення даної норми реkvізиція є особливим випадком примусового відчуження у власника майна з подальшим його припинення, застосовується у випадках, коли мають місце надзвичайні обставини, а саме: стихійні лиха, аварії, епідемії, епізоотії, які обумовлюють вилучення майна як суспільну необхідність.

Відповідно до ст. 353 ЦК України, яка передбачає примусове вилучення майна у приватного власника за рішенням органів влади з метою суспільної необхідності, тим не менше за своїм характером і змістом є приватноправовим способом припинення права власності на майно. Це твердження впливає з того, що до реkvізиції тісно примикає такий вид публічно-правової санкції, як оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення (ст. 28 Кодексу України про адміністративні правопорушення).

Для чіткого розмежування цих двох досить схожих між собою інститутів

у наукових дослідженнях та практиці цивільного права використовувалися терміни: «реквізиція» щодо відносин, які склалися у сфері адміністративно-правового регулювання і, «експропріація» власне щодо поняття «реквізиція» в його сучасному цивільно-правовому розумінні [7, с. 430–432].

Реквізиція – це примусове вилучення державою майна власника у державних або громадських інтересах з виплатою йому вартості майна. Мета реквізиції не припинити протиправну поведінку власника, а забезпечити безпеку громадян, врятувати майно або знищити заражених тварин у разі епідемії або епізоотії. Можлива вона лише у випадках і порядку, прямо встановлених законодавством України. Умовами застосування реквізиції можуть бути стихійні лиха, аварії, епідемії, епізоотії та інші надзвичайні обставини. Майно може бути реквізовано лише з метою суспільної необхідності та за умови попереднього і повного відшкодування його вартості.

У ЦК відсутні норми, які б передбачали конкретні підстави для застосування «цивільно-правової конфіскації» майна. У ньому лише передбачається можливість її застосування. Так, у ст. 346 ЦК лише зазначається, що право власності може припинятися, зокрема у разі конфіскації. Відповідно до ст. 354 ЦК, до особи може бути застосовано позбавлення права власності на майно за рішенням суду, як санкція за вчинене правопорушення (конфіскація) у випадках, встановлених законом. У цих випадках конфісковане майно переходить у власність держави безоплатно.

Як відомо, ЦК УРСР 1963 р. передбачав норми про недійсність угод, які не відповідають вимогам закону (ст. 48), та угод, укладених з метою, суперечною інтересам держави і суспільства (ст. 49). Так, згідно зі ст. 49 ЦК УРСР 1963 р. за угодою, укладеною з метою, завідомо суперечною інтересам соціалістичної держави і суспільства та за наявності умислу в обох сторін, усе одержане ними за угодою стягується в доход держави, а в разі виконання угоди лише однією стороною з другої сторони стягується в доход держави все одержане нею і все належне з неї першої сторони на відшкодування одержаного. При наявності ж умислу лише у однієї сторони все одержане нею

за угодою повинно бути повернуто другій стороні, а одержане останньою або належне їй на відшкодування останнього стягується в дохід держави.

Як слушно зазначає О. В. Дзера, правові наслідки, встановлені ст. 49 ЦК УРСР 1963 р., мали всі ознаки «цивільно-правової конфіскації» (двосторонньої чи односторонньої), застосування якої можливе лише коли сторони (сторона) знали, що укладена угода суперечить інтересам держави і суспільства. Тобто у разі відсутності такого суб'єктивного фактора, як умисел, не можливо застосувати конфіскацію, а відтак за відсутності умислу, угода має визнаватися недійсною за правилами ст. 48 ЦК УРСР 1963 р. та зі застосуванням передбачених нею правових наслідків у формі двосторонньої чи односторонньої (за наявності умислу у однієї сторони) реституції сторін [3, с. 584].

На заміну ст. 49 ЦК УРСР 1963 р. введено ст. 228 ЦК України, яка істотно відрізняється за своїм змістом від своєї попередниці. Так, відповідно до ст. 228 ЦК України, правочин вважається таким, що порушує публічний порядок, якщо він був спрямований на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, АР Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ними.

Законодавець у ст. 228 ЦК України, що має назву «Правові наслідки вчинення правочину, який порушує публічний порядок, вчинений з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства» мав на меті встановити за вчинення такого правочину спеціальні санкції. Однак у ч. 2 ст. 228 ЦК передбачається лише нікчемність такого правочину, що дає підстави вважати про наявність упущень, звичайно, можна вважати, що правові наслідки нікчемності правочину мають визначатися за загальними правилами ч. 1 ст. 216 ЦК України, оскільки відповідно до ч. 3 вказаної статті правові наслідки передбачені в цих частинах, застосовуються, якщо законом не встановлюються особливі правові наслідки недійсних правочинів.

Щоб уникнути будь-яких сумнівів, зазначає О. В. Дзера, у ч. 2 ст. 228

ЦК можна було б зробити застереження у зв'язку з нікчемністю правочину, який порушує публічний порядок, застосовуються правові наслідки, встановлені ст. 216 ЦК України. Однак у такому випадку взагалі втрачає будь-який сенс існування ст. 228 ЦК України без встановлення спеціальних правових наслідків у вигляді цивільно-правової конфіскації при вчинення правочину, який порушує публічний порядок [3, с. 586].

Відповідно до ч. 4 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р., суд може постановити рішення про вилучення чи конфіскацію всіх контрафактних примірників творів, фонограм, відеограм чи програм мовлення, щодо яких встановлено, що вони були виготовлені або розповсюджені з порушенням авторського права і (або) суміжних прав, а також засобів обходу технічних засобів захисту. Це стосується також усіх кліше, матриць, форм, оригіналів, магнітних стрічок, фотонегативів та інших предметів, за допомогою яких відтворюються примірники творів, фонограм, відеограм, програм мовлення, а також матеріалів і обладнання, що використовуються для їх відтворення і для виготовлення засобів обходу технічних засобів захисту.

За рішенням суду вилучені контрафактні примірники творів (у тому числі комп'ютерні програми і бази даних), фонограм, відеограм, програм мовлення на вимогу особи, яка є суб'єктом авторського права і (або) суміжних прав і права якої порушено, можуть бути передані цій особі. Якщо ця особа не вимагає такої передачі, то контрафактні примірники підлягають знищенню, а матеріали і обладнання, що використовувалися для відтворення контрафактних примірників, підлягають відчуженню із перерахуванням виручених коштів до Державного бюджету України.

Що ж стосується обсягу та порядку конфіскації майна, то вони встановлюються законом. Так, наприклад, ч. 2 ст. 29 КУпАП встановлює, що конфіскація вогнепальної зброї, інших знарядь полювання і бойових припасів не може застосовуватись до осіб, для яких полювання є основним джерелом існування. Згідно з Додатком до Закону України «Про виконавче

провадження» від 21.04.1999 р. № 606-XIV, який містить Перелік видів майна громадян, на яке не може бути звернено стягнення. Це речі, які необхідні для мінімального існування людини.

Важливою гарантією захисту права власності та його законних інтересів щодо конфіскованого майна власника є те, що незаконна конфіскація може бути оскаржена у порядку, встановленому для оскарження судових вироків та рішень. У разі задоволення такої скарги майно повертається в натурі колишньому власнику, а у разі неможливості його повернення – власнику відшкодовується повна вартість цього майна.

Конфіскація може розглядатися, як різновид майнової відповідальності особи. Саме це і відрізняє її від реквізиції, яка не є санкцією, що застосовується до правопорушника, і яка здійснюється без винесення рішення судом. Однак реквізиція і конфіскація мають схожість, яка полягає у примусовому характері їх застосування.

З огляду на наведений аналіз та розвиток цивільного законодавства вбачається те, що законодавець обрав демократичний напрямок розвитку цивільного законодавства. ЦК України набагато краще та детальніше регулює майнові і пов'язані з ними особисті немайнові відносини, з огляду на ринкову економіку та розвиток права приватної власності.

Таким чином, з прийняттям ЦК України 2003 р. були врегульовані правові відносини припинення права власності, які раніше не регулювались. Але потрібно зазначити, що існують положення щодо підстав припинення права власності, які потребують подальшого узгодження та вдосконалення.

Список літератури:

1. Гражданское право : учеб. / под ред. А. Г. Калпина, А. И. Масляева. – М. : БЕК, 2001. – Ч. 1. – 214 с.
2. Гражданское право : учеб. : в 3 т. – Т. 1. – Изд. 4-е, пераб. и доп. / под. ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : Проспект, 1999. – 370 с.
3. Дзера О. В. Правові питання становлення цивільно-правової відповідальності / О. В. Дзера // Чи потрібна цивільно-правова конфіскація у новому ЦК України. – С. 584
4. Йоффе О. С. Основы римського частого права / О. С. Йоффе, В. А. Мусин. – Л., 1974. – С. 77.
5. Камышанский В. П. Ограничения права собственности (гражданско-правовой

анализ) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / В. П. Камышанский. – СПб., 2000. – 56 с.

6. *Маттеи У.* Основные положения права собственности / У. Маттеи, Е. А. Суханов. – М. : Проспект, 1999. – 256 с.

7. *Мейер Д. И.* Русское гражданское право : в 2 ч. ; по испр. и доп. 8-му изд. 1902. / Д. И. Мейер. – Изд. 2-е, испр. – М. : Статут, 2000. – С. 430–432.

8. *Новицкая Т. Е.* Гражданский кодекс РСФСР 1922 года / Т. Е. Новицкая. — М. : Зеркало-М, 2002. – 224 с.

9. Право власності в Україні : курс лекцій / за ред. Я. Н. Шевченко. – К. : Юрінком Інтер, 1996. – 175 с.

10. *Суханов Е. А.* Приобретение и прекращение права собственности / Е. А. Суханов // Хоз-во и право. – 1998. – № 6. – 9 с.

11. Цивільне право України : підруч. : у 2 т. – Т. 1 / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 480 с.

12. Цивільний кодекс України. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2006. – 424 с.

13. Цивільний кодекс УРСР 1963 року / Офіційний портал Верховної Ради України [Електрон. ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1540-06>.

Иванов А. М. Историко-правовой анализ оснований прекращения права собственности в Украине.

В статье проведен системный анализ правовых норм Гражданского кодекса УССР 1922 г., Гражданского кодекса УССР 1963 г. и Гражданского кодекса Украины 2003 г., предусматривающие основания прекращения права собственности. Рассмотрены отдельные основания прекращения права собственности по Гражданскому кодексу Украины 2003 г., стали новеллами по отношению к ГК УССР 1963 г.

Ключевые слова: исторический анализ оснований прекращения права собственности, основания прекращения права собственности, характеристика оснований прекращения права собственности, развитие оснований прекращения права собственности.

Ivanov A. M. Historical-legal analysis of the termination of property rights in Ukraine.

In the article the systematic analysis of the legal provisions of the Civil Code of the Ukrainian SSR in 1922, the Civil Code of the Ukrainian SSR in 1963 and the Civil Code of Ukraine of 2003, providing grounds for termination of ownership. The several grounds for termination of property rights under the Civil Code of Ukraine, 2003, which were novels by the Central Committee of the Ukrainian SSR in 1963.

Key words: historical analysis of the termination of property rights, grounds for termination of ownership, characteristics grounds for termination of property rights, the termination of the development of property rights.